

ساحل زنان

طراحی منظر سواحل بر اساس روانشناسی زنان

مجید صالحی نیا
دکتری معماری
استادیار دانشکده
معماری و شهرسازی
دانشگاه هنر اصفهان

SALEHINIA@JUST.AC.IR

ساحل مخصوص زنان، مکانی است تفرجگاهی در امتداد ساحل دریا یا رودخانه درون و حاشیه شهری، به نحوی که زنان بتوانند با آزادی بیشتری از امکانات تفریحی، ورزشی و طبیعت محیط استفاده کنند. آزادی پوشش و تردد در این مکانها مطابق با فرهنگ ایرانی، از جمله اهداف محوری است که در سالیان اخیر و در پی اقداماتی برای ایجاد پارکها و فضاهای عمومی شهری مخصوص بانوان در کشور، مباحث و مسایلی را موجب شده است. طراحی فضا و مکان متأثر از خواستها و اعمال قدرت گروههای مختلف اجتماعی است. آیا این بدان معنا است که تفرجگاه ساحلی می تواند زنانه - مردانه باشد؟

در این نوشتار، جدا از مسئله بود یا نبود فضاهای عمومی مختص زنان و دوجنسیتی شدن مکان، ابعاد منظرشناسانه و فضای متناسب حضور زنان، به ویژه در سواحل عمومی دریاها و رودخانهها، مدنظر قرار می گیرد.

واژگان کلیدی: ساحل، زنان، فرهنگ، طراحی منظر.

جنسیت و ساحل

زنان به علت مسئولیت های شغلی کمتر، به مراتب در اماکن و فضاهای عمومی شهری مثل سواحل دریا و رودخانه، پارکها و فضاهای عمومی شهری، بیشتر حضور داشته و از آنها استفاده می کنند. همچنین زنان از جهت «نوع فعالیت» و «الگوهای رفتاری»، تفاوت های قابل توجهی با مردان دارند (اذانی و خیراندیش، ۱۳۸۸). مسئله جداسازی جنسیتی در فضاهای عمومی به صورت عام و تفرجگاه های ساحلی به صورت خاص، با دیدگاه های موافق و مخالف روبرو است؛ برخی جداسازی را توهین به شأن و شخصیت زنان می دانند ولی برخی دیگر این امر را با توجه به محدودیت های شرعی، عرفی و قانونی برای ورزش و تفریح زنان در برخی کشورها (مثل ایران و کشورهای عربی)، این دیدگاه را مفید و دارای کارکرد اجتماعی می دانند. همچنین بعضی از دیدگاه های موافق، حضور زنان در فضاهای همگانی را باعث حرمت آفرینی در آن مکانها می دانند (زنجان زاده، ۱۳۸۰). در کشورهای غربی و برخی کشورهای آسیایی و آفریقایی، به غیر از کاربری هایی مثل کلوپها و مراکز ویژه زنان، ضرورت شکل گیری فضاهای عمومی تفریحی اختصاصی، مانند ساحل زنان، احساس نشده است (طهماسبی، ۱۳۸۷). یکی از دلایل پزشکی برای ایجاد فضاهای روباز عمومی مخصوص بانوان در کشور ایران، جلوگیری از پوکی استخوان، استفاده از نور آفتاب، ورزش و ایجاد امنیت برای دختران جوان است (طیبسی و همکاران، ۱۳۸۸).

از این رو، ایجاد منظر و فضا سازی در سواحل، قبل از آنکه به جنسیت وابسته باشد، از «فرهنگ» و «زیست بوم» آن جامعه تأثیر می پذیرد (تصویر ۱).

الزامات طراحی منظر در تفرجگاه ساحلی زنان

• ویژگی های شخصیتی عام و مشترک زنان

ویژگی های شخصی عام و مشترک زنان که در طراحی منظر سواحل جهت تفریح و تفریح آنان مؤثر است، عبارت است از:

- تمرکز بالا
- توجه به لطافت
- توجه به ظرایف و جزئیات
- جزء نگر بودن
- نکته سنج بودن
- نظم و دقت بیشتر
- روح پاک و آگاهی از نیازهای گروه های مختلف اجتماعی
- آرامش
- شفافیت

برنامه ریزی منظر در بهینه کردن این گونه فضاها، جاذبه مکان و احساس تعلق بانوان به آن را افزایش خواهد داد. مهم ترین این برنامهها به شرح ذیل است:

• ایجاد امنیت فیزیکی و روانی

امنیت یکی از کلیدی ترین مفاهیم روانی مؤثر در میزان حضور و مشارکت زنان در فضاهای عمومی شهری است. بالا بردن شاخصه امنیت محیط سواحل برای حضور بانوان، با اقدامات منظرین ذیل مقدور خواهد بود:

- بالا بردن روشنایی معابر و محوطهها (جهت بالا بردن ضریب امنیتی در شبها و فعال نمودن ساحل در شب).
- تأمین و دسترسی به حمل و نقل عمومی و همگانی تا ساعات قابل توجهی از شب.

۱: ایجاد منظر در سواحل، قبل از آنکه به جنسیت وابسته باشد، از «فرهنگ» و «زیست بوم» آن جامعه تأثیر می پذیرد، ساحل دز، دزفول، عکس: علی عاشوری، ۱۳۸۹.

• ویژگی‌های کالبدی و منظرین

- طراحی منظر تفرجگاه ساحل زنان، متناسب با شخصیت عام و علائق بانوان، از دیگر مؤلفه‌های مؤثر در تطابق زنان با محیط ساحل است:
- مکان‌یابی ساحل مختص زنان در حوزه با اشراف کم یا بدون اشراف شهر، به ویژه از جنبه بلندمرتبه اطراف.
- استقرار شدن حوزه ساحلی با موانع و مظاهر طبیعی (صخره، کوه، جنگل، اختلاف ارتفاع و ...)
- شلوغ نبودن فضا (تراکم پایین جمعیتی)
- هویت بخشی فضا (با نصب تندیس‌ها، علائم، مبلمان و نشانه‌های ویژه زنان)
- میدان دید خوب و کافی در کلیت فضا
- کیفیت بالای فضای سبز و جرم‌خیز نبودن آنها
- به کارگیری معمار و شهرساز زن در طراحی فضا و مبلمان و اجزا
- ایجاد احساس امنیت و راحتی
- استفاده از رنگ‌های گرم و روشن به جای رنگ‌های سرد و تیره
- مطلوبیت مناظر طبیعی و فضای سبز، آب و انعکاس نور در آن
- امکان تردد در شن‌های نرم ساحل با پای برهنه
- ایجاد محیط شنا با خدمات و تأسیسات جانبی (ساحل سلامت)
- نظم حاکم در محیط
- نرمی فرم و شکل این‌ها، معابر، اجزا، عناصر و مبلمان.
- پرداختن به طراحی جزییات کلیه اجزا و عناصر منظر محیط
- ایجاد سکوهایی برای تماشای غروب یا طلوع خورشید در افق دریا (یا رودخانه)
- شفافیت در شکل‌گیری هندسی معابر و جانمایی خدمات
- استفاده از کارکنان زن در کلیه امور نگهداری و مدیریت ساحل (برای فرهنگ کشورهای دارای قانون حجاب)

- مراقبت از پارکینگ‌های عمومی و طبقاتی و اختصاص حوزه‌های امن و دسترس و بخش روشن آن به بانوان.
- استفاده از پرچین‌های کوتاه در جداسازی محوطه‌ها و فضاها (تعریف جداره مناسب).
- استفاده از موانع طبیعی و مصنوعی برای ایجاد حریمیت دید از پیرامون به محیط (صخره‌های طبیعی بین ساحل و بافت شهری، فضای سبز متراکم و ...).
- کمرنگ‌تر کردن فضاهای دنج و غیر قابل دید (غیر قابل دفاع و کنترل).
- کنترل و محدودیت استفاده از ابزار ضبط محیط در مکان‌های خاص ساحل و فرهنگ‌های خاص (مثل ایران و کشورهای عربی) مانند دوربین عکاسی، فیلمبرداری، تلفن همراه و ...
- بازبودن میدان‌های دید در کلیت فضا و حذف نقاط کور.

• خدمات حمل و نقل و رفاهی جانبی

- دسترسی و خیال آسوده از ارتباط راحت با مکان قرارگیری سواحل و وجود خدمات رفاهی جانبی در تفرجگاه ساحلی از جمله دغدغه‌های زنان است که اقدامات ذیل، می‌تواند موجب احساس امنیت و آرامش برای آنان شود:
- وسایل حمل و نقل عمومی و همگانی و کافی بودن آنها تا ساعات مناسبی از شب.
- امکانات مراقبت و نگهداری مناسب از کودکان و سالمندان و همچنین امکانات موجود برای تفریح این قشر همراه زنان.
- کف‌سازی مناسب برای عبور کالسکه کودک.
- ابزار ورزشی و مبلمان همخوان با تناسبات فیزیکی زنان.
- وجود مسیر دوچرخه‌رانی و پیست آن.
- وجود استخر روباز شنا با امکان آفتاب‌گیری.

جمع‌بندی

در تفرجگاه‌های ساحلی ارتباط رفتاری بین تفرج‌کنندگان و دریا، نقطه عطف رویکرد منظر است. اگر بر این موضوع، مؤلفه مؤثر جنسیت نیز افزوده شود، آنگاه این ارتباط، هویت خاص‌تری پیدا خواهد کرد. تأمین دید مطلوب و ایجاد حریمیت، ایجاد احساس امنیت، پرداختن به جزییات بیشتر در طراحی منظر ساحل، توجه خاص به مقوله رنگ، توجه به ابعاد فرهنگی و اجتماعی جامعه، انعکاس ابعاد شخصیتی و حس مکان مشترک عام زنان در ایجاد چشم‌اندازها و عناصر و اجزای مکان‌های ساحلی، لطافت و نرمی فرم و اشکال سازنده منظر، استفاده از رنگ‌های روشن و گرم در مصالح و نشانه‌ها و مواردی از این‌گونه، از ملاحظات عمده در ایجاد تفرجگاه ساحلی با رویکرد جنسیتی زنان است.

پی‌نوشت

- ۱- رنگ‌های سرد و تیره، احساس ترس از فضا را در زنان ایجاد می‌کند و فشار خون و آرامش آنها را آگاهی می‌دهد و در آنها ایجاد تهییج می‌کند (سیدصدر، ۱۳۸۰).

منابع

- اذانی، مه‌ری و خیراندیش، فروغ (۱۳۸۸) *معماری و شهرسازی از منظر روانشناسی و جامعه‌شناسی زنان*، همایش معماری و زن، نشر سیویلیکا (مرجع دانش)، تهران.
- اعتماد، گیتی (۱۳۸۸) *فضای عمومی شهری و زنان*، سایت انجمن جامعه‌شناسی ایران: www.isa.org.ir
- افشارنیا اعظم، دارستانی فراهانی اعظم (۱۳۸۸) *فضاهای شهری مناسب زنان*، همایش معماری و زن، نشر سیویلیکا (مرجع دانش)، تهران.
- زنجانی‌زاده، هما (۱۳۸۰) *بررسی وضعیت زنان و امنیت شهری و عوامل تأثیرگذار بر کاهش امنیت زنان*، تهران.
- سید صدر، سید ابوالقاسم (۱۳۸۰) *معماری، رنگ، انسان*، نشر طرح، تهران.
- شیرازی‌زاده آیناز و رحیمیان، مسعود (۱۳۸۸) *نقش زنان، از معماری تا شهرسازی شهرهای دیروز، امروز و فردا*، همایش معماری و زن، نشر سیویلیکا (مرجع دانش)، تهران.
- طیبی، ایمان؛ طیبی، کیانا و رضویان سیدصادق (۱۳۸۸) *نگاه پاک و معماری پاک*، همایش معماری و زن، نشر سیویلیکا (مرجع دانش)، تهران.
- طهماسبی، سهیلا (۱۳۸۷) *زنان از حضور تا مشارکت*، روزنامه اینترنتی سرمایه. شماره ۹۴۹.
- مؤسسه جهاد تحقیقات آب و انرژی (۱۳۸۳) *مطالعه و طراحی پلاژ ساحلی بانوان پوشش‌پوش*، بندر بوشهر.

- www.women'srecreationalsite.com
- www.3dwingallery.com
- www.aco.tehran.ir
- www.sawadee.com

